

Юрій Федькович як дійсний член Південно-Західного відділу географічного товариства

Лілія КОВАЛЕЦЬ^{1*} <https://orcid.org/0000-0003-3022-522X>

УДК 911+39](477):929Федькович

ОГЛЯДОВА СТАТТЯ

¹Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
кафедра української літератури

Листування – *l.kovalets@chnu.edu.ua

Ключові слова: Ю. Федькович, Південно-Західний відділ російського імператорського географічного товариства, М. Драгоманов і Буковина, етнографія Буковини, Буковинська Гуцулія.

Анотація: Стаття присвячена Ю. Федьковичу як дійсному членові Південно-Західного відділу російського імператорського географічного товариства (1873–1876). Окреслено напрями роботи цього потужного наукового об'єднання, котре провадило, зокрема, й етнографічні студії з вивчення у відповідному аспекті всієї України, вказано на зусилля М. Драгоманова як авторитетного члена Відділу, спрямовані на прилучення Ю. Федьковича до таких студій над Буковинською Гуцулією. Розпочавши цю діяльність, письменник реалізував себе в широких суміжних формах – і суто літературних, із колоритним фольклорно-етнографічним наповненням, і спеціальних дослідженнях із фольклористики та етнографії (про звичаї та вірування, календарну обрядовість своїх країн і т. под.).

Сконстатовано, що членство Ю. Федьковича у Південно-Західному відділі географічного товариства було по суті першим офіційним визнанням його персональних заслуг на ниві науки.

1. ВСТУП

Історія вступу та й приналежності Ю. Федьковича до Південно-Західного Відділу російського імператорського географічного товариства належить до маловідомих сторінок життєдіяльності цього письменника, громадсько-культурного та освітнього діяча, дарма що про неї принагідно йшлося в біографічних студіях федьковичезнавчого плану та спеціальних статтях, присвячених зв'язкам буковинця з М. Драгомановим ([Маковей 1911](#); [Юрійчук 2002](#); [Ковалець 2014](#)).

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Разом з тим важливо докладніше пізнати цю тему, тим паче, що обрання Ю. Федьковича дійсним членом такої поважної наукової інституції загальнонаціонального масштабу виявилось по суті першим офіційним визнанням заслуг буковинця на ниві етнографічної науки. Власне, Відділ із центром у Києві й опікувався головно етнографічною та

2023, 842; DOI: <https://doi.org/10.31861/geo.2023.842.78-82>

 Open Access. © 2023 Л. КОВАЛЕЦЬ

опубліковано у Чернівецькому національному університеті

Ця робота ліцензується відповідно до

CC BY-NC-ND із Зазначенням Авторства – Некомерційна – Без Похідних 4.0 Міжнародна

статистичною галузями, хоча й провадив суто географічні спостереження, вивчав український фольклор, займався, крім наукової, ще й культурно-просвітницькою та суспільно-політичною діяльністю, об'єднуючи вчених різних спеціальностей (істориків, географів, статистиків, економістів, метеорологів, картографів, філологів-фольклористів). Грандіозний проект стосувався спершу Київської, Подільської та Волинської губерній, але очільниками Відділу було вирішено охопити увагою ще й Лівобережжя та Західну Україну. О. Грушевський, приміром, визначив завдання Відділу як «об'єднання в єдиний живий організм, єдине етнографічне ціле ... України, Гетьманщини, Слобожанщини, Галіції, Буковини, Угорщини» (Демуз 2013).

Задля такої всеохопності й налагоджувалась широка ділова комунікація з громадськими діячами, котрі репрезентували різні українські території, в т. ч й ті, що належали до Австро-Угорщини. Буковину у Відділі спочатку репрезентував лише Г. Купчанко, член Російського географічного товариства, який працював також за програмою Київського відділу і, хоч мешкав у Відні, періодично навідувався на круги своя, збираючи тут відомості з історії, статистики, фольклору та етнографії. І чи не ця обставина – таки дистанційованість Г. Купчанка від рідних місць, а може, бажання мати кореспондента безпосередньо з етнічно колоритної Буковинської Гуцулії спонукала М. Драгоманова як провідного активіста Відділу спробувати залучити до наукової праці на етнографічному полі і доброго знавця такого матеріалу Ю. Федьковича.

З письменником М. Драгоманов особисто запізнався в час своїх навідин до Львова наприкінці серпня – на початку вересня 1873 р., де Ю. Федькович якраз працював редактором популярних видань товариства «Просвіта». Вочевидь М. Драгоманов одразу збагнув можливості буковинця і вже у Львові порушив питання про участь письменника і громадсько-культурного діяча в роботі Відділу, якщо вже 23 вересня 1873 р. в Києві на загальних зборах з участю Г. Галагана (як голови), В. Антоновича, М. Драгоманова, М. Лисенка, О. Русова, П. Чубинського це питання було обговорено на офіційному рівні. Збірник «Записки Юго-Западного Отдѣла Императорскаго Русскаго Географическаго общества», т. 1. За 1873 годъ», виданий 1874-го у друкарні Університету Святого Володимира, подав протокол цього історичного зібрання:

«Слушали: Предложение объ избрании в Члены Отдѣла гг. І.М. Кордыша [їдеться про відомого київського фотографа, співробітника Київського університету], П.И. Богданова [історика та статистика, пізніше співавтора монографій, виданих Відділом] и І. Федьковича. /.../ Д. г. М.П. Драгомановъ предложил Отдѣлу избрать членомъ своимъ талантливого буковинско-русского поэта и беллетриста Іосифа Федьковича, мотивировавъ свое предложение особенной необходимостью для Отдѣла иметь способного сотрудника в стране Прикарпатской Руси» (Записки Юго-Западного Отдѣла... 1874).

І далі за протоколом:

«Что касается до г. Федьковича, то, можно сказать, что редко встречается совпадение в одномъ лице столькихъ, необходимыхъ для этнографа качествъ и условий: принадлежа по происхождению къ народу, г. Федькович владеетъ и достаточнымъ образованиемъ и иностранными языками, из которыхъ на немецкомъ онъ пишетъ для печати; кроме того, онъ знакомъ с музыкой настолько, что издалъ Сборникъ детскихъ песенъ [їдеться про «Співанник для господарських діточок» (1870), призначений для користування в народних школах]. Большую часть времени онъ живетъ в селе среди народа. В проезд мой недавно черезъ Львовъ я имелъ честь встретиться с г. Федьковичемъ, который выражалъ мне полное сочувствие целямъ Императорскаго Русскаго Географическаго Общества и готовность помочь ему своимъ трудомъ, почему я

позволили себе предложити его в число Действительных Членов нашего Отдѣла» (Записки Юго-Западного Отдѣла... 1874).

І ще далі – підсумкове рішення зборів:

«По произведенной баллотировке гг. Федькович, Богданов и Кордыш избраны Действительными Членами Отдѣла» (Записки Юго-Западного Отдѣла... 1874).

Майже через тиждень по тому, 29 жовтня 1873 р., М. Драгоманов пише Ю. Федьковичу листа. Виправдовуючись за довгу мовчанку, він повідомляє її причину: «...Я хотів діждатись збору географічного товариства, щоб звістити Вас про вибір Вас у члени. Кілька день назад стверджено протокол того збору, на котрому Ви були вибрані, по моему мотивированію звітками про Вашу особу и про потребу нам мати сотрудників у Галичині и Буковині, а особо у горах внеску, – усіма голосами членов нашого товариства. Учера передав я письмоводителєві нашому Вашу буковинську одежу [очевидно, Ю. Федькович подарував М. Драгоманову щось зі свого одягу під час їхньої львівської зустрічі] и думав зараз написати до Вас, як учора ж прийшло письмо Ваше од 2 / ч. ц. м. н. ст. з програмом опису Гуцуліи» (Юрійчук, Івашкевич 1981).

Відгук про підготовлені Ю. Федьковичем матеріали з уст такого авторитетного вченого, як М. Драгоманов, дуже промовистий: «На скільки я її [себто програму] передививсь, вона досить повна и систематична, так що я її ні зміняти, ні допівняти не знаходжу потрібним. Покажу ще товарищам, и, що скажуть, те Вам напишу. Наш секретарь скоро одішле Вам умісті з звіткою про вибір Вас у члени геогр[афічного] товариства статут його и программ, – то, може, Ви сами знайдете де що у программі, що схочете внести у Ваш опис. Про мову, на якій Вам писати Вашу працю, я говорив де з ким з товариства, – и більш згоджується на те, щоб Ви писали по своєму, по руському, чі по гуцульському, а не по німецькому, – бо коли вже прийдеється переводити, то усе рівно, – а може, ми напечатаємо и прямо Ваш оригінал. У всякому разі не будуть обійдені дуже интересні термини, котрі Ви можете написати, пишучи по своєму» (Маковей (Упоряд.) 1910).

Очевидно, у Федьковичевому листі, про який перед тим згадував М. Драгоманов, ішлося про потребу фінансування знімків як ілюстрацій до тексту, раз адресант буковинця зазначає з цього приводу таке: «Про плату за картинки тепер я нічого не можу сказати вірного, – бо на сей час географ[ічне] товариство ще не має багато грошей, бо ще йому не одпущена субсидія держави, та й не час про неї прохати, поки товариство не заявило себе публично виданєм праць /.../. Я ще переговорю з товарищами, а тепер скажу, що як здається мені, у офіціального товариства географічного ми тільки тоді могли би узяти гроші на иллюстрації, як би був готовий текст, и тоді я, представляючи його товариству, міг би сказати, що ось, – бракують иллюстрації, так на їх треба грошей, и усе таки треба сказати скільки. Для того я прошу Вас дуже, – напишіть скоріш примірний росщот, а – там, чі товариство, чі ми, постараємось його покрити, – бо діло справди потрібне» (Маковей (Упоряд.) 1910).

Розлогий лист М. Драгоманова (тепер як лист до колеги!) дало також адресатові зрозуміти, що Київське географічне товариство живе «дорогими для нас справами». Йдеться про підготовку до друку збірника історичних пісень, кількох книжок популярних і навіть цілої енциклопедії для народу; згадується також особливе засідання товариства, на якому виступив чи не останній кобзар Остап Вересай: «У зборі геогр[афічного] товариства, на котрий була покликана численна публіка, Вересай проспівав по примірнику своїх пісень и дум /.../, а перед тим Русов [ідеться про члена Відділу – земського статистика, етнографа, фольклориста і громадського діяча Олександра Русова] прочитав його біографію, а у середині Лисенко [відомий композитор, фольклорист, громадсько-культурний діяч Микола Лисенко] – дуже гарний реферат про музику Вересая...» (Маковей (Упоряд.) 1910).

Здавалося б, Ю. Федьковичеві мусив імпонувати стиль такого змістовного науково-культурного життя, до якого він бодай опосередковано прилучався. Однак, знаючи про

тяжкий моральний настрій, звідуваний поетом після повернення у рідний Сторонець-Путилів зі Львова, чотирнадцяти проведених там «чорних» місяців розчарувань у тамтешній інтелігенції, аморфній, часто байдужій до простолюду, можна припустити й тимчасову втрату такого інтересу. Тим більше, що 21 жовтня того ж 1873 року у Відні з-під пера вже згадуваного Г. Купчанка вийшло послання до Ю. Федьковича з інформацією, що прямо стосувалась драгоманівської пропозиції в бік одного й того ж адресата: «Скінчивши минувших вакацій в Буковині ціле мое описанье [воно вийшло окремою книжкою в 1875 р. під назвою «Некоторые историко-географические сведения о Буковине»], післав я его враз с многими прилогами и фотографіями всяких буковинських нош “Кіевскому Императорско-Русскому Географическому Отдѣлу”, для котрого я все то писав /.../. Окрім описання Буковини, я післав Отдѣлу також мій “сбірник буковинских нарядних співанок, казок, загадок, приповідок, примівок, и т. д.” и при тім також короткий обзір літературного діяння в Буковині» (Маковей (Упоряд.) 1910).

На основі такого листа знаний фєдьковичєзнавєць М. Юрійчук припустив, що письменник саме тому й не підготував запланованої праці, «знеохочений, мабуть, тим, що одночасно над подібною темою працював для того ж “Імператорського географічного товариства” його земляк, етнограф і фольклорист Г. Купчанко» (Юрійчук, Івашкевич 1981). Хоч нам видається, що причини, повторимось, могли бути глибшого, психологічного порядку.

Рівно через рік, 28 вересня 1874 р. М. Драгоманов іще раз спробував листовно нагадати Ю. Федьковичеві про їхню домовленість: він висловив делікатне припущення, що письменник, мабуть, отримав від Відділу підготовлені в рамках його роботи перший том «Исторических песен малороссийского народа» (з поясненнями В. Антоновича та його, М. Драгоманова), як і «Записки Юго-Западного Отдела Географического Общества»: «Ці видання, надіюсь, показують, як нам, українцям, дорогий етнографічний матеріал прикарпатський. Ми б усі були Вам безмірно вдячні, як би Ви доставили те описання Гуцуліи, якого программ Ви нам доставили». Крім того, адресант повідомив про свою готовність підготувати до друку в Києві книгу Федьковичевої прози: це «осягало би тут двійну ціль: разом знакомило би нашу публіку з талантливійшим писателем у Галичині и доказувало би моральну звязку України з Галичиною» (Юрійчук, Івашкевич 1981).

На початку 1876 року в Києві стараннями М. Драгоманова й у супроводі його розлогої передмови побачило світ перше на Наддніпрянщині видання Федьковичєвих творів під назвою «Повісті». Етнічно колоритна Буковинська Гуцулія була представлена у цій творчості високохудожньо та всебічно, і це бачиться нам оригінальним внеском у реалізацію тієї справи, до якої письменник зголошувався як дійсний член Південно-Західного відділу Географічного товариства. Внеском була й активна фольклористична та суто етнографічна діяльність письменника з вивчення звичаїв та вірувань, календарної обрядовості буковинських гуцулів.

Що ж до Південно-Західного відділу товариства, то, зарекомендувавши себе як своєрідна всеукраїнська академія, він був і значущим ідеологічним центром українства, якщо в тому ж 1876 році його закрили «за українське скеровання роботи» (Кубійович (Ред.) 1993). Імперська влада вже тоді добре зрозуміла всю небезпечність для себе організованої діяльності інтелігенції, поширення її впливу на весь український національний рух, і тому вдалась до такого категоричного жесту. Важливо, що Ю. Федькович так само жорстко реагував на численні утиски українства тоталітарною машиною, позаяк значну частину його творчості розцінюємо як різке і безкомпромісне опонування Московії.

3. ВИСНОВКИ

Тема ж приналежності видатного письменника до Південно-Західного відділу Імператорського географічного товариства заслуговує на подальше вивчення, і

віднаходження архіву відділу, а в ньому документів Федьковичевого авторства (хоч би згадуваного «програму», а може, й інших матеріалів) піднесло би знання на вищий рівень. Разом з тим навіть історія, яку ми викладали, зі свого боку дає розуміння заслуг Ю. Федьковича і рецепції їх освіченими колами, як і розуміння особливостей становлення української науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демуз, І.О. (2013). Південно-Західний відділ Російського географічного товариства: провінційний осередок чи потужне наукове об'єднання? (Історіографія проблеми). *Література та культура Полісся : Історичні науки*, 73, 210-223. [Demuz, I.O. (2013). Pivdenno-Zakhidnyi viddil Rosiiskoho heohrafichnoho tovarystva: provintsiiinyi oseredok chy potuzhne naukove obiednannia? (Istoriografiiia problemy). *Literatura ta kultura Polissia : Istorychni nauky*, 73, 210-223.]
2. Записки Юго-Западного Отдѣла Императорскаго Русскаго Географическаго Общества, Том 1 (1874). Киевъ : 3 типографіи Импер. Ун-та Св. Владиміра. [Zapysky Yuho-Zapadnoho Otdhla Ymperatorskoho Russkoho Neohrafycheskoho Obshchestva, Tom 1 (1874). Kyevъ : Z typhrafiy Ymper. Un-ta Sv. Vladymira.]
3. Ковалець, Л. (2014). У пошуках Юрія Федьковича: маловідомі листи Михайла Драгоманова до Степана Смаль-Стоцького. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки : Філологічні науки. Літературознавство*, 19 (296), 50-56. [Kovalets, L. (2014). U poshukakh Yuriia Fedkovycha: malovidomi lysty Mykhaila Drahomanova do Stepana Smal-Stotskoho. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky : Filolohichni nauky. Literaturyoznavstvo*, 19 (296), 50-56.]
4. Кубійович, В. (Ред.) (1993). *Географія. Енциклопедія Українознавства, Том 1*. Львів. [Kubiiovych, V. (Red.) (1993). *Neohrafiia. Entsyklopediia Ukrainoznavstva, Tom 1*. Lviv.]
5. Маковей, О. (1911). *Житєпись Осипа Юрія Гординського Федьковича*. Львів : 3 друк. НТШ. [Makovei, O. (1911). *Zhytiypys Osypa Yuriia Hordynskoho Fedkovycha*. Lviv : Z druk. NTSh.]
6. Маковей, О. (Упоряд.) (1910). *Федькович О.Ю. Писання*. Львів : 3 друк. НТШ. [Makovei, O. (Uporiad.) (1910). *Fedkovych O.Iu. Pysania*. Lviv : Z druk. NTSh.]
7. Юрійчук, М.І. (2002). «Бо я для України лиш живу!»: Слово про Юрія Федьковича. Чернівці : Рута. [Yuriichuk, M.I. (2002). «Bo ya dlia Ukrainy lysh zhyiu!»: Slovo pro Yuriia Fedkovycha. Chernivtsi : Ruta.]
8. Юрійчук, М.І., Івашкевич, З.А. (1981). *Юрій Федькович : семінарії*. Київ : Вища школа. [Yuriichuk, M.I., Ivashkevych, Z.A. (1981). *Yurii Fedkovych : seminarii*. Kyiv : Vyshcha shkola.]

L. Kovalets

Yuriy Fedkovych as a full member of the South-Western Division of the Geographic Society

Keywords: Y. Fedkovych, South-Western Division of the Russian Imperial Geographic Society, M. Dragomanov and Bukovina, ethnography of Bukovina, Bukovinian Hutsulia.

Abstract: The article is dedicated to Y. Fedkovych as a full member of the South-Western Division of the Russian Imperial Geographic Society (1873–1876). It outlines the directions of work of this influential scientific association, which conducted, among other things, ethnographic studies regarding the study of all of Ukraine in the relevant aspect. The efforts of M. Dragomanov, an authoritative member of the Division, aimed at involving Y. Fedkovych in studies of Bukovinian Hutsulia are indicated. Starting this activity, the writer realized himself in various related forms, including purely literary ones, with colorful folklore and ethnographic content, and special research in folklore and ethnography (about customs and beliefs, calendar rituals of his fellow countrymen, etc.).

It is noted that Y. Fedkovych's membership in the South-Western Division of the Geographic Society was essentially the first official recognition of his personal contributions to the field of science.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2023